

POSTMODERNİZM VE POSTENDÜSTRİYALİZMİN GÖLGESİNDE TOPLUM VE BİLİM SOCIETY AND SCIENCE IN THE SHADOW OF POSTMODERNISM AND POST INDUSTRILISM¹

Behçet BATUR

Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
behcet.batur@gibtu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6965-6313

ÖZ

Geliş Tarihi:

25.03.2023

Kabul Tarihi:

31.05.2023

Yayın Tarihi:

30.06.2023

Anahtar Kelimeler

Postmodernizm,
Postendüstriyalizm,
Toplum,
Bilim,
Diyalektik

Keywords

Postmodernism,
Post-Industrialism,
Society,
Science,
Dialectical

Bu çalışmanın amacı çağdaş toplumların sosyal ve kültürel yapılarını etkin bir şekilde belirleyen iki olgu üzerinde durarak içinde yaşanılan çağın ve toplumun açıklanması ve anlaşılmasına katkıda bulunmaktır. Bu amaca yönelik olarak gözlem ve literatür taraması tekniği kullanılmıştır. Buna göre çağdaş toplumların öne çıkan iki temel karakterinin sosyoekonomik, bilimsel ve teknolojik yapıda gelişen postendüstriyel toplum ile sosyokültürel ve ahlaki yaşamda ortaya çıkan postmodern toplum yapısı olduğu söylenebilir. Kültürel ve ahlaki yapının postmodern karakterine bakıldığında başlıca nitelikleri arasında aşırı bireyselleşme, göreceleşme ve nihayet doğrunun neredeyse ortadan kalktığı bir yapıyı ifade etmektedir. Buna karşılık postendüstriyel toplum ise bu alandaki akılcılaştırma, planlama, bilimsel araştırma, teknolojik üretim ve benzeri unsurların öne çıktığı bir yapıyı ifade etmektedir. Bu iki yapının bir arada bulunduğu çağdaş toplum düzeni, bilim ve kültür arasında bir çatışmayı üretmektedir. Çünkü, postendüstriyel toplumun bilimsel, teknik ve akılcı boyutu topluma doğru, mutlak ve sağlıklı bir yaşam alanı sunarken, postmodern toplumun rölativist ve müphem yapısı, kuşkucu ve kararsız bir kültürel yaşam alanı sunmaktadır. Dolayısıyla çağdaş toplumun bir yanda doğruyu, güveni ve akli telkin eden boyutu ile diğer yanda göreceliği ve kuşkuyu öne çıkaran boyutu arasında düşünsel ve ahlaki bir çatışmanın varlığından söz edilebilir.

ABSTRACT

It can be said that the two main characteristics of contemporary societies are the postindustrial society that develops in socioeconomic, scientific and technological structure and the postmodern society structure that emerges in sociocultural and moral life. When we look at the postmodern character of the cultural and moral structure, it expresses a structure in which the main features are excessive individualization, relativization and finally the truth almost disappears. On the other hand, postindustrial society refers to a structure in which rationalization, planning, scientific research, technological production and similar elements stand out. The contemporary social order in which these two structures coexist produces a conflict between science and culture. Because, while the scientific, technical and rational dimension of the postindustrial society offers a correct, absolute and healthy living space to the society, the relativist and ambiguous structure of the postmodern society offers a skeptical and unstable cultural living space. Therefore, it can be said that there is an intellectual and moral conflict between the dimension of contemporary society that inculcates truth, trust and reason on the one hand, and the dimension that emphasizes relativity and doubt on the other.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1270786>

Atıf/Cite as: Batur, B. (2023). Postmodernizm ve postendüstriyalizmin gölgesinde toplum ve bilim. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(2), 1039-1049.

¹ Bu metin, 8-9 Ekim 2022 tarihinde, 7. Uluslararası Dini Araştırmalar ve İnsan Sempozyumu'nda sunulan özet bildirinin tam halidir.

Giriş

Bu çalışmanın temel hedefi, çağdaş toplumun iki temel karakterini teşkil eden sosyoekonomik form (postendüstriyel yapı) ile sosyokültürel form (postmodern yapı) arasındaki ilişkiyi ve bunun topluma etkilerini sosyolojik açıdan incelemektir. Bu amaca yönelik olarak gözlem ve literatür taraması tekniği kullanılmıştır.

Günümüzde toplumların öne çıkan iki temel niteliğinden söz etmek mümkündür. Birincisi sosyoekonomik düzlemde ortaya çıkan ve toplumsal hayatı büyük ölçüde dönüştüren, sanayi ve bilişim devrimlerinin bir yansıması olan postendüstriyel yapıdır. Bilgi toplumu veya sanayi sonrası toplum olarak da adlandırılan bu sosyoekonomik form, çağdaş toplumun temel ve vazgeçilemez bir unsuru olarak ortaya çıkmaktadır.

Çağdaş toplumun ikinci temel niteliği olan postmodern yapı, bu toplumun sosyokültürel ve ahlaki yapısını oluşturmaktadır. Bu yapı, modernitenin bir eleştirisi ve onu yerinden edişi şeklinde ortaya çıkmış, akabinde sosyokültürel ve ahlaki yapıyı aşırı bir şekilde göreceleştirerek, alandaki tüm doğruları berhava etmiştir.

Modern toplumun temel parametrelerini oluşturan postmodern toplum ile postendüstriyel toplum olgularının çağdaş toplumdaki yapısı, işleyişi ve aralarındaki ilişki biçimi ile toplumsal ve bireysel sonuçlarının anlaşılması ve açıklanması büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada öncelikle postmodernizm ve postendüstriyalizm kavramları üzerinde durulacak, akabinde aralarındaki ilişki ve toplumsal/bireysel sonuçları ortaya konmaya çalışılacaktır. Sonuçta, bu çelişkili ikili yapının ürettiği toplumsal yapının bir değerlendirmesine ulaşılmaya çalışılacaktır.

Postmodernizm ve Postmodern Toplum

Postmodern kavramı tarihsel bir içeriğe sahip olup modern sonrası anlamına gelmektedir. Moderni niteleyen temel unsur ise akılcılıştır. Dolayısıyla modern, geleneğin bir eleştirisi ve bilimin, aklın ve evrensel olanın önemsenmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Postmodern ise modern aklın ve bu çerçevede ortaya çıkan genel ve evrenselin radikal bir eleştirisi ve sosyokültürel hayatta göreceliğin, esnekliğin ve müphemliğin ön plana çıkmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda özellikle Batı kültür tarihinin premodern, modern ve postmodern şeklinde bir çizgide geliştiğini söylemek mümkündür. Bu kavramsallaştırmalar genel olarak, toplumun din-kültür ve ahlak alanını nitelemek için üretilmiştir.

Postmodernitenin çağdaş yaşamın egemen bir unsuru haline geldiği savı birçok sosyal bilimci ve düşünür tarafından dile getirilmektedir. Bu nedenle postmodern olgunun üzerinde sağlıklı ve detaylı bir şekilde durmak, bunu çözümlenmek ve tartışmak son derece büyük bir önem arz etmektedir (Şaylan, 2020, 140). Tarihsel süreç içerisinde postmodern kavramının ilk ortaya çıkışı yaklaşık olarak 1950'li yıllara denk düşmektedir. Kavram, o günden bugüne kadar üzerinde çokça tartışılan ve kafa yorulan bir kavram olagelmıştır. Postmodern kavramının ne ifade ettiği ve bunun modern olandan farklılığı konusu sıkça tartışılmış ve halen de tartışılmaktadır. Bu kavramın iyi anlaşılabilmesi için postmodern düşünürlerin ya da bu alanda çalışma yapan sosyal bilimcilerin kavramı nasıl ele aldıklarına bakmak gerekmektedir (Güven, 2015, 267). Böylece kavram hakkında sağlıklı bir düşünceye ve yargıya sahip olunabilecektir.

Postmodern kavramı, öncelikle sanat ve estetik konularında kendisini göstermiştir. Bu alandaki tartışmalar daha sonra tüm kültürel süreçlere ve düşünceye aktarılmıştır. Bir başka ifadeyle, sanat alanındaki tartışmalar giderek düşünce alanına yansımış ve yeni bir felsefe olarak ortaya çıkmıştır (Şaylan, 2020, 140). Postmodernizm kavramının neyi ifade ettiği konusunda farklı görüşler göz önünde bulundurulduğunda, genel olarak çoğulculuğu benimseyen ve bütünlleştirici tüm teorileri reddeden bir tavır olduğu söylenebilir. Bu tavır nedeniyledir ki onun dile getirdiği söylem, kültürel kimliklerin çoğulluğuna ve birlikte var olmalarına gönderme yapmaktadır (Möngü, 2013, 28).

Postmodernizmin çağdaş toplumların yaygın bir olgusu olduğunu belirtmek gerekir (Gül, 2016, 89). Bu olgu gündelik hayatın metalaşmasından, kültürel yapılar üzerinde kitle tüketim sisteminin etkisine ve alt-üst kültür ayrımının bulanıklaşmasına işaret etmektedir (Turner, 1999, 44). Postmodernizm *her şey gider* ve *herkes baklıdır* mesajları veren, modernitenin paradokslarını gündeme taşıyan ve modernitenin ürettiği üst anlatılar, akıl, gerçeklik, evrensellik, diyalektik ve sınıf gibi temel kavram ve kuramların yerine, görecelik, yerellik, tikellik, yorumsallık, çoğulculuk ve farklılık gibi yeni kavramlar öne süren, rasyonalite, evrensellik ve kurtuluş söylemine kuşkuyla yaklaşan bir tutum ve düşünce biçimi olarak anlaşılabilir (Möngü, 2013, 35).

Modernizm, kendi dünya görüşünde çeşitli bilgi teorilerini barındırmaktadır. Modern ideolojiler de bu epistemik

yapıların birer ürünüdürler. Dolayısıyla tüm modern ideolojiler, modernizmin bu bilgi teorilerine dayanmakta ve kendilerini temellendirmektedirler. Postmodern dünya görüşü, modernizmin ideolojilerine karşı çıkmakla gerçekte modernizmin bilgi kaynaklarını da reddetmiş olmaktadır. Böylece postmodernizm ideolojilere ve dolayısıyla modern epistemolojiye karşı sert bir karşı çıkış sergilemektedir (Gül, 2016, 104). Bu bağlamda postmodernite, Avrupa'da yaşanan Aydınlanma döneminde ortaya çıkan kavram, kuram ve akımların tartışılması, soruşturulması ve nihayet ironik bir şekilde reddine uzanan bir eleştirisine dayanmaktadır (Möngü, 2013, 28). Böylece postmodernizmin temel niteliklerinden birinin modern bilgi teorileri ve ideolojilerinin reddine yaslandığı anlaşılmış olmaktadır.

Postmodernizm tüm evrensel iddiaların karşısında durmakta, kaynağı ne olursa olsun her türlü doğruluk iddialarına kuşkuyla yaklaşmaktadır. Hal böyle olunca deterministik önermelerin yerine bir bağlam içinde yer alma durumu geçmektedir. Sürekliliğin yerine geçicilik, genelliğin yerine özellik gibi yapısal ve sistemsiz olmayan durumlar almaktadır. Belirli bir sosyal yapıda bütünlük, süreklilik, homojenlik gibi yapıların yerine farklılık, görecelik, süreksizlik ve kaos gibi oluşumlar almaktadır (Tekeli, 2017, 11). Böylece postmodernite kararsızlığın, geçiciliğin ve müphemliğin betimlediği bir yaşam alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Postmodernitede ortak özelliklerden söz edilemez. Böyle olunca herhangi bir izm olarak da nitelendirilemez. Çünkü tüm izmlerde genel nitelikler ve savlar bulunmaktadır. Örneğin materyalizm, idealizm, liberalizm, sosyalizm gibi ideolojilerin temel iddiaları ve dayanakları olmasına karşın postmodernizmde böyle bir özellik yoktur. Hal böyle olunca yeni dönemin tanımlanması postmodernizm olarak değil de *postmodern durum* şeklinde olması daha yerinde olacaktır (Yıldız, 2005, 3-4). Postmodern olarak adlandırılan düşünürler açısından da belirli bir toplum kuramı bulunmamaktadır. Bu düşünürlere göre insan ve toplum tanımlanamaz ve belirlenemez olgulardır. Çünkü genel olarak toplumda bir kaos ve süreksizlik vardır, dolayısıyla da toplumu açıklamaya girişen herhangi bir toplum kuramı havada kalmaktadır (Şaylan, 2020, 288). Postmodernistlere göre toplum, tarih ya da ilerleme tarafından yönetilmemektedir. Toplum son derece çeşitlilik ve çoğulluk ifade eden bir olgu olduğundan, hiçbir büyük anlatının açıklayamadığı ve yönlendiremediği bir toplum olmaktadır (Giddens, 2013, 1070).

Postmodernizm nasıl anlaşılırsa anlaşılınsın genellikle o, modernizme yönelik tepkisel bir sonuçtur. Böylece o, yeni ve farklı bir felsefi görüş, düşünce ve söylem tarzı olarak belirlemektedir. Tam olarak tanımlanması imkânsız bir şekilde beliren postmodernizm, kullanıldığı bağlam içerisinde farklı anlamlar alabilmektedir. Düşünce sisteminde modern epistemoloji, ontoloji ve etik yaklaşımlara karşı sert bir çıkış ve kuşkucu bir tavırla kendisini oluşturmaktadır (Möngü, 2013, 29). Bu tavrın ortaya çıkmasında modernizmin aşırı genelleyici ve indirgeyici tavrının etkisini belirtmek gerekmektedir.

Postmodernizm, kültür dünyasının yeniden oluşturulmasında, çoğulculuğu ve farklılığı özgürleştirici unsurlar olarak görmektedir. Modern dünyanın kültürel parçalanmışlığı ile belirlenemezliği ve üst anlatılara karşı kuşkucu tavır, postmodern düşüncenin temel nitelikleri arasında gösterilebilir (Selçuk, 2012, 82). Postmodernizm kavramının tanımlanmasında bir standardın bulunmaması, neye karşılık geldiğinin anlaşılabilmesi ve genellikle yansımaları üzerinden anlaşılmaya çalışılması konunun güçlüğüne göstermekle birlikte, kavramı anlama ve tanımlamaya yönelik bir girişim olarak denebilir ki postmodernizm; kitle iletişim araçlarının, dolayısıyla da enformasyon çağının egemenliğine vurguda bulunur. Postmodern kavramı, ulus-devlet anlayışlarının kaybına, modernitenin homojenliğine karşı duran, bireysel olana ve üretim yerine tüketim kültürünün önem kazandığı, sınıfsal yapının ortadan kalktığı, genel geçer bir doğrunun olmadığı dini veya ideolojik her türlü hakikat ve kurtuluş fikrine yer vermeyen, bireysel yaşam dünyasında disiplin ve katılığa imkân tanımayan, endüstri sonrası (postendüstriyel) bir dönemi ifade etmektedir (Sungur, 2016, 30). Aşırı basitleştirmeye denebilir ki postmodernizm, tüm üst-anlatılara karşı bir inançsızlıktır (Lyotard, 2013, 8). Bununla birlikte postmodern durumun ortaya çıkardığı kimliğin aşırı bölünmüşlüğü ve çoğulluğu kadar geçiciliği de dikkate şayandır. Kültürel kimliğin her türlü belirsizliği, bireyleri bağlayabilecek değerlerin oluşturulmasına büyük bir engel oluşturmaktadır (Akça, 2005, 19).

Postmodernizm veya postmodernite olarak kavramsallaştırılan olgu veya durumun genel özelliklerine bakıldığında, evrensel doğrulara karşı çıkan, -bu doğrular ister dinlerden isterse de ideolojilerden gelsin fark etmemektedir- çoğulculuğu, göreceliği ve geçiciliği öne çıkaran ve bu değerlere yaslanan, modernizme karşı sert bir eleştiri şeklinde ortaya çıkan ve günümüzün yaygın ve etkin bir şekilde kendisini gösteren felsefi bir tutum olarak anlaşılabilir. Postmodernizmin tarihsel ortaya çıkışı paradoksal olarak postendüstriyel bir döneme denk düşmektedir.

Postendüstriyalizm ve Postendüstriyel Toplum

Çağdaş toplumun diğer önemli bir görünümü, bilimsel/rasyonel olgular ekseninde düzenlenen ve işleyen yapısıdır ki bu, bilgi toplumu veya postendüstriyel toplum olarak adlandırılmaktadır. Bilimsel ve teknik gelişmeler bu yapının temel unsurunu oluşturmaktadır. Postendüstriyalizm böylece gerek ekonomik gerekse de sosyal hayatı etkileyen bir olgu olarak çağdaş toplumda kendisini güçlü ve yaygın bir şekilde göstermektedir.

Bilimsel alandaki hızlı ve etkili gelişmeler, insan faktörünün verimliliğini arttıran ekonomik gelişmelerle sınırlı kalmayıp, hayatın sosyal, siyasal ve kültürel boyutunu da ciddi bir şekilde etkilemektedir. Bilgi ve teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte ekonomik alanın tarım ve sanayi aşamalarının üzerine oturan ve onları aşan bir dönem olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla hem sosyoekonomik üretim biçimi hem de verimliliğinde önemli değişimler ve artışlar gözlemlenmektedir. Postendüstriyel aşamada gerek insan verimliliği gerekse de ekonomik refah düzeyinde önemli artışlar söz konusudur (Gözü – Mutioğlu, 2012, 467). Postendüstriyalizm başta üretim biçiminde yarattığı büyük dönüşümlerin yanında gelişen teknolojiyle birlikte sosyal, siyasal ve kültürel hayatı da etkileyen bir olgu olarak ortaya çıkmıştır.

Postendüstriyalizm kavramı genellikle Avrupa tarihini merkeze almakta ve sosyoekonomik düzlemde meydana gelen değişimleri ifade etmektedir. Tarihi ve ekonomik düzlemde yapılan sınıflandırmaya göre, Batı toplumu ilkel üretim düzeyinden sanayi üretim düzeyine kadar birçok aşamadan geçtiği görülmektedir. 19. ve 20. yüzyılda meydana gelen sanayi devrimi tüm dünyada övgü ve hayranlıkla karşılanmıştır. Bununla birlikte günümüzde bu aşamanın da aşıldığı şeklinde önemli ve etkili görüşler dile getirilmektedir. Bu yaklaşıma göre, Batılı ülkeler başta olmak üzere tüm gelişmiş toplumlar yeni bir ekonomik safhaya ulaşmışlardır. Bu safhanın adlandırılmasında çeşitli kavramlar kullanılmaktadır. Bu aşama söz gelimi sanayi sonrası toplum, postmodern toplum veya bilgi toplumu gibi kavramlarla tanımlanmaya çalışılmıştır (Çuhacı, 2007, 130-131). Günümüzde sanayileşmesini tamamlamış olan toplumlarda ve sanayileşmekte olan bazı ülkelerde bilgi toplumu ya da postendüstriyel toplum olarak tanımlanan yeni bir sosyoekonomik formasyonun oluştuğu birçok düşünür tarafından dile getirilmektedir. Her bir düşünürün yeni olguya dair kavramsallaştırması farklılık göstermektedir. Söz gelimi bu yeni olguyu Daniel Bell *sanayi sonrası toplum*, Peter Drucker *bilgi toplumu*, Amitai Etzioni *modern sonrası çağ*, Fritz Machlup *bilgi ekonomisi*, Ralf Dahrendorf *biznes sınıfı toplumu*, Alvin Toffler ise *üçüncü dalga* olarak nitelendirmektedir (Kaypak, 2011, 118). Her bir kavramsallaştırma olgunun belirli bir boyutunu ifade etmekle birlikte, söz konusu aşama daha çok ekonomik bir alanla ilgili olduğundan daha çok bilgi toplumu veya postendüstriyel toplum kavramlarının öne çıktığını söylemek mümkündür.

İnsanlığın ekonomik faaliyetleri 19. yüzyıla kadar tarım ve ticaret ekseninde işlemiş ve toplumsal hayat da bu çerçevede şekillenmiştir. İnsanlık sanayi devrimiyle birlikte geri dönüşü olmayan yeni bir döneme giriş yapmıştır. Sosyolojinin kurucuları arasında yer alan Durkheim toplumsal iş bölümü, Weber rasyonelleşme kavramlarıyla yeni toplumu anlamaya ve açıklama çalışmışlardır. Bu yeni toplum eski toplumla birçok açıdan büyük koşulları beraberinde getirmiştir. Sanayile başlayan büyük dönüşüm tüm dünya toplumlarını etkisi altına almayı da başarmıştır. Gelişmişlik düzeyi bir yana, her toplum sanayile birlikte yaşanan büyük değişimin etkisini bir şekilde yaşamış ve halen de yaşamaktadır. Bugün gelinen nokta, daha yeni bir sosyoekonomik formun ortaya çıkışını işaret etmektedir. Bu toplum bilginin merkezde yer aldığı, bilgi toplumu ya da postendüstriyel toplumdur (Meder, 2001, 72). Postendüstriyel toplum öncelikli maddi malların üretimine değil, bilgi üretimine dayanan bir toplumdur. Dolayısıyla bilgi toplumu bilişim teknolojilerinin gelişimiyle de çok yakından ilgilidir (Giddens, 2013, 1058). Postendüstriyel toplum, sanayi ve buna dayalı üretim biçimi ve ilişkilerinin aşıldığı yeni bir toplum biçimini ifade etmektedir.

Postendüstriyel toplum, özellikle 1950'li yıllardan itibaren modern kapitalist toplumlarda işyerinde otomasyonun gittikçe yaygınlaşması ile artan refah gibi bir dizi sosyoekonomik değişmeyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu yeni ekonomik sosyoekonomik forma işaret eden en kapsamlı çalışmalardan biri Daniel Bell'in (1919-2011) *Sanayi Sonrası Toplumun Gelişi* adlı eseridir. Bell, bu eserinde çağdaş toplumun kapitalist endüstriyalizmin çöküşüne yol açacak bazı ekonomik ve sosyal değişimlerin arifesinde bulunduğunu ve bunun da yeni bir üretim biçimi ve ilişkilerine yol açacak bir ekonomik formasyonun kapıda olduğunu ifade etmiştir. Bell'e göre, postendüstriyel toplumun temel niteliği, sanayi toplumun mavi yakalı sanayi işçisi, imalat sektörü ve dolayısıyla örgütlü emeğe dayanan sosyoekonomik yapının öneminin giderek azalması, yerine ise beyaz yakalı işgücü ve hizmet sektörünün ön olana çıkmasıdır. Ayrıca postendüstriyel toplum bir refah toplumu, tüketime dayanan yeni bilgi teknolojilerinin ön plana çıktığı bilgi temelli bir toplumdur. Bell'e göre, postendüstriyel toplumun prototipini teknolojik açıdan en gelişmiş ülke olması nedeniyle ABD oluşturmaktadır (Parlak, 2004, 97). Günümüzde gelişmiş olarak adlandırılan

tüm ülkelerde ekonomi postendüstriyel bir karakter taşımaktadır. Küreselleşme olgusu sanayi toplumunun postendüstriyel topluma dönüşümündeki etkisi oldukça önemlidir. Bilginin üretiminin yanı sıra küresel dolaşımı bilgi toplumunun temel nitelikleri arasındadır. Postendüstriyel toplumda maddi sermaye ve üretim toplumun temeli olma niteliğini kaybederek, yerini bilgi ve hizmet sektörüne devretmiştir. Başka bir ifadeyle sanayi toplumunun motor gücü olan maddi sermaye, yerini bilgiye bırakmakta ve üretim faktörleri arasında önemli bir yer tutan hammadde ve işgücü unsurları önemini kaybetmektedir (Gözü – Mutioğlu, 2012, 469). Postendüstriyel toplumda, maddi sermayenin yerine geçen bilgi sermayesinin sınır tanımayan yapısı nedeniyle tüm toplum ve yönetim ilişkileri büyük bir değişime uğramaktadır (Kaypak, 2011, 121).

Günümüzde toplumsal hayatın tüm alanlarında, ailede, okulda, işyerinde, ibadethanelerde, enerji ve iletişim araçlarında, dünyanın üçüncü bir dalga biçimini yaşamakta olduğu görülmekte ve birçok ülkede bu aşamanın yaşanmakta olduğu görülmektedir (Toffler, 2008, 538). Postendüstriyel toplumda eğitim kurumlarının temel görevleri evrensel düşünebilen, her türlü bilgiyi daima sorgulayarak geliştiren, sorunlara çözüm üretmeye çalışan ve kendini sürekli yenileyebilen bireyler yetiştirmektir. Bu toplumlarda eğitim kurumlarının yeri ve önemi son derece büyüktür (Parlar, 2012, 194). Postendüstriyel toplum, bilgi artışının hızlı yaşandığı ve bilginin kentsel yaşamı etkileyen gücünü ifade etmektedir. Dolayısıyla bilgiyi üreten ve yayan kurumlar toplumun temel eksenini oluşturmaktadırlar (Kaypak, 2011, 127).

Postendüstriyel toplum, sosyoekonomik tarihsel gelişme sürecinin son aşamasında bulunan ve bilginin toplumsal hayatın tüm alanlarını kuşatan bir yapıyla belirginleşen sosyoekonomik bir formdur. Bu toplum, bilginin toplumun ekonomik, teknolojik, kültürel ve siyasal tüm alanlarında kullanılmasının meydana getirdiği büyük değişimleri anlatan çok yönlü bir toplumsal ve tarihsel bir olgudur. Bu toplumsal formun gelişmesinde bilginin gelişmesi ve topluma egemen olmasında rol oynayan başlıca unsur, teknoloji, özellikle de bilgi ve iletişim teknolojisi. Başka bir ifadeyle, endüstri toplumunda makine ve maddi sermayenin işgal ettiği yeri, postendüstriyel toplumda bilişim teknolojileri almaktadır (Yeşilorman – Koç, 2014, 118).

Çağdaş toplumların, başta sosyoekonomik yapıda olmak üzere tüm toplumsal alanlarda postendüstriyel bir aşamada buldukları veya bu aşamaya doğru gelişme gösterdikleri ifade edilebilir. Postendüstriyel aşamada bilgi ve bilgi teknolojileri başat önemdedir. Bu aşamanın toplum yapısına bakıldığında hayatın akılcı ve sistemli analizini sağlamakla birlikte, toplumu belirli bir sistematik üzerine inşa etmeye dönük bir eğilimi ve hedefi olduğu söylenebilir. Nitekim bilginin doğasında bir düzen ve sistem kurgusu vardır. Dolayısıyla bilgi toplumu veya postendüstriyel toplumsal yapı, toplumsal hayata sağlıklı bir form ve işleyiş kazandırmayı amaçlamaktadır. Başka bir ifadeyle postendüstriyel toplum bir kozmos toplumdur ve ekonomik hayat olmak üzere tüm hayat alanlarını buna göre yapılandırma gibi bir fonksiyon icra etmektedir.

Postmodern ve Postendüstriyel Dinamiklerin Diyalektiği

Çağdaş toplumların öne çıkan iki temel boyutu sosyokültürel ve ahlaki alandaki *postmodern yapı* ile sosyoekonomik ve teknolojik alandaki *postendüstriyel yapı* analiz edilmeye çalışıldı. Her iki unsurun çağdaş toplumda nasıl bir arada bulduklarının yanı sıra bu bir aradalığın ne gibi toplumsal ve kültürel sonuçlara yol açtığı konusu önem taşımaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra başta Batı toplumları olmak üzere birçok gelişmiş ülkede yeni tarihi bir döneme girildiği genel kabul görmektedir. Bu dönemi farklı düşünürler, değişik açılardan farklı şekillerde tanımlamış ve açıklamışlardır. Bu dönemin sanayi sonrası toplum, post-modern toplum, bilgi toplumu veya post-endüstriyel gibi adlarla adlandırılabilmesi belirtilmiştir. Bu toplumun öne çıkan en temel özelliği esnek üretim ve özellikle bilgi teknolojileri ve iletişim alanında ortaya çıkan muazzam gelişmelerdir. Postendüstriyel toplum olarak adlandırılan toplum modeli sadece sosyoekonomik düzlemde meydana gelen değişimlerle sınırlı değildir. Bu sosyoekonomik model aynı zamanda sanayi toplumunun bireyinden farklı bir birey ve toplum modelini de ortaya çıkarmıştır. Keza farklı bir siyaset ve kültür modelini de üretmiştir (Örs, 2009, 8).

Geleneksel toplumlarda sosyal hayat metafizik ve din temelli düşünceler üzerine kuruluydu. Aydınlanma dönemiyle birlikte insanlık yeni bir kültürel safhaya geçmiştir. Bu dönemle birlikte din ve metafizik temelli düşünceler giderek zayıflamış, yerini bilimsel/nesnel düşünce biçimine bırakmaya başlamıştır. Bununla birlikte bilimsel/nesnel düşünce din, toplum ve doğa sınırlamalarından bağımsızlaşmış bireyin varlığıyla gelişme imkanına kavuşmuştur. Bu nedenle Aydınlanma düşüncesinin bilimsel bilgi ve özgür birey dinamiklerine dayalı bir düşünce biçimi olduğu ifade edilebilir (Akça, 2005, 1). Aydınlanma dönemi modernleşmenin kültürel ayağını oluşturmuş ve bu sayede bilimsel düşünce ve özgür birey fikri gelişmiştir. Dolayısıyla modern toplum ile sanayi toplumu

eşzamanlı olgular olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise her iki dönemin aşıldığına ilişkin yeni perspektifler ve yorumlamalar söz konusudur. Buna göre endüstri toplumu postendüstriyel aşamaya geçerken, modern toplum postmodern bir aşamaya geçmiştir. Yine bu ilgi olgu eşzamanlı olgular olarak varlık bulmuşlardır. Postendüstriyel toplum ile postmodern toplumun dinamikleri arasındaki ilişki ve bu ilişkinin sonuçları kayda değerdir.

Postmodernite yeni bir dünya ve tarih anlayışı üretmiştir. Bu anlayışa göre, insan bütünlüğü ve anlamı olmayan bir dünyada yaşamaktadır. Böyle bir dünya ve tarih görüşünü kabul etmenin bireysel hayat düzleminde bazı yansımaları olmaktadır. Söz gelimi insanın içinde yaşadığı toplumda bir bütünlüğün bulunmadığını kabul etmek bireysel benliğin de parçalanmış deneyi içinde çözüleceğini akla getirmektedir. Böyle bir kültürel yapıda bireyin uyum sorunlarının da niteliği değişiyor. Modern toplumun bütünlüğü öne çıkaran yapısında, bireyin yabancılaşma ya da paranoya duygusunun altında bulunması söz konusu olurken, bu yapının çözülmesi sonucunda ortaya çıkan postmodern toplumda birey şizofrenik etkiler altında bulunabilecektir (Tekeli, 2017, 12). Böylece her kültürel sistemin bir birey profili ürettiği rahatlıkla ifade edilebilir. Postmodernitenin birey tipi, parçalanmış, anlamsızlaşmış şizofrenik karakterli bir birey tipi olması söz konusudur.

Postmodern toplumun temel etkisi, modern dönemde önemli konumda bulunan birçok değerlerin önemini kaybetmesi, onlarla alay etmesi ve tabii ki onları toptan reddetmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Reddedilen ve terk edilen modern değerler arasında toplumsal eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve topluma fırsat eşitliği sunma hedefidir. Günümüzde, modernitenin başlangıç yıllarında gibi, gittikçe kutuplaşan bir toplumda yaşamaktayız (Bauman, 2019, 232). Postmodernitenin parçalayıcı yapısı, bireyi özgürleştirmek vaadiyle, onu modern değer ve normların etkisinden çıkarmış, kolektif yapılardan koparmış ve böylece özerkliğini yok etmiştir. Toplumsal yapıların çözülmesi ve bireyin atomik üretimi, kişinin zamanla özel alana kapanmasına ve yalnızlaşmasına neden olmaktadır. Toplumsal değer bütünlüğünün zayıflaması, beraberinde ironik olarak, bireysel özerklik duygusunun zayıflamasını doğurmaktadır. Çünkü atomize olmuş ve yalnızlaştırılmış olan bireyin kişisel değer ve azmi ciddi bir probleme dönüşmektedir. Bireyleşmenin artışı, dayanışmanın zayıflamasına yol açıyorsa -ki böyle bir gelişme söz konusudur- bu süreç nihai noktada ötekileştirme ve toplumsal kutuplaşmayla sonuçlanmaktadır (Selçuk, 2012, 91). Postendüstriyel toplumların bir özelliği olan postmodern durum, çağdaş toplumların gittikçe parçalanmasına, çoğulculaşmasına ve bireyselleşmeye giden bir sürece işaret etmektedir. Burada sözü edilen bireyselleşme süreci, modernitenin ortaya çıkardığı rasyonel, özerk ve geleceğini kuran bir birey değil, zamana olduğu gibi yaşayan ve kültürel kimliklerinden beslenen bir bireyselleşmedir (Örs, 2009, 9).

Çağdaş toplumun postmodern kültür dünyası bir yana, bu toplumun diğer kutbunda da yeni gelişmeler yaşanmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler sosyoekonomik boyutta ortaya çıkan bilgi eksenli gelişmelerdir. Bu toplumun yükselen değerleri arasında baş döndürücü teknolojik gelişim, hızlı toplumsal değişimler, insan kaynağına ilgi ile bilgiye dayalı faaliyetler ve sürekli öğrenmeyi hedef ve alışkanlık haline getiren insan modeli bulunmaktadır (Parlar, 2012, 195). İnsanlık tarihi endüstri devriminden bu yana yeni bir gelişmeyle karşılaşmaktadır. Bu yeni çağ, tarım ve endüstri üretim biçimi ve ilişkilerinden farklılaşmış ve yeni hayat pratikleri üreten bir bilişim çağıdır. Bilgi çağı, motor gücünü insan düşüncesinden ve karşılıklı insanların sinerjisinden alan, temelde de insani gelişmişliğe dayanan bir toplumsal dönüşüm olarak ortaya çıkmaktadır (Meder, 2001, 73).

Postmodernizm ile postendüstriyalizm arasındaki ilk çatışma noktası bireysel düzlemde kendisini göstermektedir. Postendüstriyalizmin bireyi akılcı, kendisini sürekli yenileyebilen ve bilgi üretimine önem veren bir birey iken, postmodernizmin bireyi benliği parçalanmış, anı yaşamaya endeksli ve tüketim kültürünün bir parçası haline gelmiş bireydir. Bu her iki birey tipinin aynı kişide bir arada bulunması ciddi aksiyolojik ve ontolojik sorunlar yaratmaktadır. Max Horkheimer postmodern bireyciliği çok sert bir şekilde eleştirir. Ona göre, postmodernitenin bireyi bütünüyle benliğini korumaya adanmış olan aklın egemenliği altına girmektedir. Burada bireysellik düşüncesi metafizik bağlarından kopartılmış ve sadece bireyin maddi çıkarlarının bir sentezi haline getirilmiştir. Ancak bunun sonucunda birey, ideologların elinde bir piyon olmaktan da kurtulamamaktadır (Horkheimer, 2016, 160).

Postmodern toplumun karakteristik özelliği sosyokültürel yapının değişken, parçalı, bölünmüş, sürekli mücadele içinde, çelişki ve belirsizliklerle dolu olmasıdır (Selçuk, 2012, 94). Buna karşılık postendüstriyel toplumun temel karakteri ise bilgi temelli sosyoekonomik yapıyla birlikte düzen, işleyiş, üretim ve gelişim üzerine kurulmuştur. Bu toplumun temelinde teknolojik gelişim, bilimsel bilginin üretimi, kullanımı ve iletimi bulunmaktadır (Kaypak, 2011, 118). Postmodern ile postendüstriyel toplum modellerinin öngördüğü toplum modeli de çatışma içerisindedir. Bu kaos ile kozmosun çatışmasıdır. Postmodern kültürün kaotik dünyası, postendüstriyel toplumun kozmik dünyasıyla çatışma halinde bulunduğu ifade edilebilir.

Postmodern toplumsal anlayış, akılcılık düşüncesine şiddetle karşıdır. Kendisi akıldışılığa daha yakın bir pozisyon takınır. Başka bir deyişle, postmodern düşünürler, bilimsel ve akademik sistem ve mantık anlayışını reddederler (Ritzer, 2016, 124). Bununla birlikte postmodern düşünürler modern toplum ve düşünce anlayışını da gerçekdışı ve mitsel bularak şiddetle eleştirirler. Postmodernistler toplum ve düşüncede çoğulculuğu merkeze alarak, bütünleştirici teorileri reddederek yorumları önceliklemişlerdir. Böylece tüm mutlak gerçeklik anlayışlarına karşı çıkmışlardır (Akça, 2005, 2). Postmodern bakış açısı, bilimsel bilgi dahil, mutlaklık iddiası taşıyan tüm bilgi teorilerine karşı çıkmaktadırlar. Bu konuda da çoğulcu bir anlayışı benimserler (Giddens, 2014, 10). Hakikat iddiası taşıyan tüm bilgi türlerine karşı bir tutum takınan postmoderniteye karşı postendüstriyel yapı başta bilimsel bilgi olmak üzere tüm hakikat iddialarına açık bir tutum takınır. Özellikle bilim modern ulus-devletlerin üretim hayatında önemini koruyacak ve hatta daha da güçlenecektir (Lyotard, 2013, 15). Bu noktada postmodern ile postendüstriyel dinamikler arasında diğer bir çatışma alanı ortaya çıkmaktadır ki bu hakikatin varlığıyla ilgilidir. Postmodernite her türlü evrensel hakikat iddialarına kapıları kapatırken postendüstriyel olgu başta bilimsel ve teknik bilginin gerçekliği olmak üzere hakikatin varlığını kabul eden bir tutum benimsemektedir. Dolayısıyla postmodern ile postendüstriyel olgu arasındaki diğer bir çatışma alanı bilgi boyutunda kendisini göstermektedir.

Postmodern ile postendüstriyel dinamikler arasındaki diğer bir çatışma alanı kimlikler düzeyinde ortaya çıkmaktadır. Postmodern dönemde kimlikler zaman ve mekan dışı bir mahiyete bürünerek son derece akışkan bir hal almışlardır. Bu dönemde kimlikler aşırı bir biçimde parçalanmış, geçişken ve çoklu bir yapıya bürünmüştür. Postmodernitenin toplumsal ve bireysel kimlik inşası, modern paradigmanın aksine, sosyokültürel koşullar içerisinde ortaya çıkan parçalanmış, çeşitlilik arz eden, karmaşık ve göreceli bir yapı sunmaktadır. Postmodern dönemin egemen kimlik söylemi heterojenlik ve farklılık içinde biçimlenmektedir (Güven, 2015, 276-277). Postmodern kültürün tanırsız karakteri, Parmanides'ten Platon'a ve Descartes'tan Spinoza'ya değin ortaya çıkmış olan, Varlık'la düşünce birleşiminin ve dolayısıyla birliğin araştırılması demek olan metafiziğin de sonuna işaret etmektedir (Touraine, 2014, 143). Özünde hiçbir tanımlayanın bulunmadığı postmodern durumun kendisi bir kesinliksizlik belirtmektedir. Mutlak doğrunun olmadığı bir dünyada, tüm bütüncül söylemler köksüzlük içerisinde yeniden oluşturularak, genel ve evrensel boyuttaki tüm hakikat anlatıları yıkılır (Okutan, 2015, 132). Postmodern kültürde bilginin meşrulaştırılması sorunu farklı bir yapıya bürünmüştür. Büyük anlatılar, ister özel isterse de genel düzeyde olsun, tümü inanırlığını yitirmişlerdir (Lyotard, 2013, 74).

Günümüzde postmodernite sadece moderniteye yapılmış olan bir eleştiri olarak adlandırılmaktan çoktan çıkmış bulunmaktadır. Postmodernite kapitalizmle buluştuktan beri, tüm insanları hem yerel hem de küresel ölçekte etkileyen bir olgu haline gelmiştir. Bu etkileme yalnızca belirli bir konu ve yaşam biçimiyle sınırlı değildir. Postmodern etki hayatın tüm alanlarına ulaşmıştır. Bireysel hayatın zihinsel, duygusal ve inanç boyutundan tutun toplumsal hayatın sosyal, ekonomik, eğitim ve din alanını da bu olguyla karşılaşmış veya karşılaşmaktadır (Sungur, 2016, 378). Dolayısıyla postmodern durum her ne kadar sosyokültürel bir dinamik olarak ortaya çıkmış olsa da etkisi itibariyle genel bir özellik arz etmektedir.

Postmodernizmin çağdaş kültür hayatının egemen düşüncesi olduğundan beri kimse, tarihe veya topluma diyalektik ve eleştirel düşünce açısından bakmamaktadır. Tarih ve toplum böyle bir gösteriden arındırılmıştır. Bu dönemde anlamın anlamı olmadığından herhangi asıl olan şey her türlü gerçekliğe duyarsızlaşmaktadır (Baudrillard, 2022, 220-221). Ortaya çıkan bu durum bireysel benlik üzerinde ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle günümüzün egemen düşüncesi öz savunmadır. Korunacak bir benlik kaldıysa kişinin benliğini korumasıdır (Horkheimer, 2016, 153).

Postmodernitenin toplumsal dünyasında yükselen değer tüketimdir. Tüketim kültürünün egemen hale geldiği postmodern toplumlarda birey radikal yabancılaşmayla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde metanın genel mantığı sadece emek ve üretim süreçlerine değil, aynı zamanda tüm kültürel hayata ve insani ilişkilere yayılarak genelleşti. Her şeyin kar değeriyle ölçüldüğü ve gösterisel hale geldiği, başka bir ifadeyle her şeyin imge, gösterge ve tüketilebilir maddeler olarak çağrıştırılması ve düzenlenmesi gibi derin anlamda her şey bu mantık tarafından ele geçirildi (Baudrillard, 2022, 251). Tüketimin amaç ve ortak payda haline geldiği postmodern toplumlarda kamusal alanın da tüketimle ilişkisinin genişlemekte ve derinleşmekte olduğu ifade edilebilir (Sungur, 2011, 28). Bu dönemde insanın eşya üzerinde egemenlik kurma isteği ne kadar çoğalır, eşyanın da onun üzerindeki tahakkümü o düzeyde ağır olur ve insan varoluşsal özelliklerinden o derece uzaklaşır, zihni de giderek biçimsel bir akıl otomatına dönüşür (Horkheimer, 2016, 154).

Temelde postmodernizme yönelik eleştiriler iki noktada yoğunlaşır. İlk eleştiri, postmodernitenin göreceliğe yaptığı aşırı vurgudur. İkinci eleştiri ise, postmodernizmin aklın sınırlarına dair güçlü ilgi ve eş zamanlı

sempatisidir. Ezcümle, postmodernite modernitenin eleştirisini yaparak önemli sorunları gündeme getirmekle birlikte, bu sorunlara cevap veya çözüm üretememektedir (Wenzel, 2012, 300). Bugün çok miktarda haber ve bilgiye erişilebilmesine karşın giderek daha az anlamın olduğu bir dünyada bulunmaktayız (Baudrillard, 2022, 121). “Postmodernist hareket böylece dünyanın modernist tasarımının yıkımını en uc noktasına ulaştırır. Toplumsal yaşamın alanlarıyla –sanat, iktisat, siyaset- yine o toplumsal yaşamın tamamlayıcısı olan, bu alanların her birinin araçsal akli kullanımı arasındaki işlevsel farklılaşmayı reddeder. Böyle yapmakla, toplumsal yaşamın toplumötesi garantörlerine –akıl, tarih ya da işçi sınıfının kurtuluşu- gönderide bulunan hem toplumsal ve siyasal hem de estetik yüksek kültürle kitle kültürü arasındaki ayrımı da reddeder” (Touraine, 2014, 242).

Modern toplum belirli amaç, değer ve kuralların bulunduğu bir kültür inşa etmişti. Bu kültürde emirler, yasaklar, iyi ve kötü, doğru veya yanlış az çok belliydi. Her ne kadar modernite geleneği tasfiye etmiş olsa da yine de bir ışıktan söz edilebilmekteydi. Postmodernite ise moderniteden kalan o ışığı da tasfiye etmiştir. Böyle bir dünyada iyi ve kötü, doğru ve yanlış iç içe geçmiş, hatta bulanıklaşmıştır. Her şeyin birbirine karıştığı bir dünyada iyi ve kötü kavramları belirsiz hale gelmiştir (Okutan, 2015, 145). Ezcümle, postmodernitenin yaşamsal özü, kimliğin kararlılığı değil, sabitlikten ve kesinlikten kaçınmaktır (Bauman, 2019, 132).

Postmodern ile postendüstriyel olguların çağdaş dünyada bir arada bulduklarından hareketle, bu iki unsurun bir çatışma halinde oldukları rahatlıkla ifade edilebilir. Söz gelimi postmodernitenin müphemliği, geçiciliği ve göreceliği öne çıkaran yapısına karşılık, postendüstriyalizm bilgiyi, bilimi, üretimi ve tekniği öne çıkarmaktadır. Etkileşim yoğun ve diyalektiktir.

Sonuç

Postmodernizm veya postmodern durum olarak kavramsallaştırılan olgunun çıkış sürecine ve genel niteliklerine bakıldığında şöyle bir değerlendirmeye varılabilir. Postmodernizm başlangıçta modernitenin sorun ve açmazlarına yönelik bir eleştiri olarak ortaya çıkmışken zamanla bu duruşun dışına çıkarak yeni bir kültürel oluşuma zemin hazırlamıştır. Bu zemin mutlak doğruyu reddeden ve her şeyi göreceli hale getiren bir ortam yaratmıştır. Böylece toplumsal hayatın akıl, bilim, teknik ve benzeri yapılar üzerine kurulan boyutunu gölgeleyen bir tutum takınmıştır.

Çağdaş toplumun iki temel dinamik ekseninde işlediğini söylemek mümkündür. Postmodernizm ve postendüstriyalizm. Ancak bu iki yapının uyum içerisinde oldukları pek söylenemez. Çünkü, postendüstriyel yapı bilim, teknik ve akıl üzerine, başka bir ifadeyle temel doğrular ve düzen üzerine yaslanırken, postmodern yapı insanın arzu, istek ve yorumlarını merkeze alarak, bu alanda doğrudan ve düzenden söz edilemeyeceğini savunmaktadır. Böylece bir yanda *genel doğrular*, diğer yanda *doğrunun göreceliği* bulunmaktadır. Dolayısıyla bu yapılar arasında diyalektik bir ilişkinin varlığı rahatlıkla müşahade edilebilir. Burada doğru ile göreceliğin, mutlak ile müphem bir mücadelesi söz konusudur.

Günümüzde toplumsal hayatın baskın ve bağlayıcı bir gerçekliği söz konusudur. Bu da bilgi toplumu ya da postendüstriyel toplum gerçeğidir. Ancak postendüstriyel toplumun kültür ayağı önemli bir sorunsal oluşturduğundan bugün insanlığın huzur ve güvenlik içinde bulunduğundan söz etmek son derece zordur. Dolayısıyla salt bilgi, bilim ve teknolojinin insanlığa huzur, güvenlik ve barış getirdiğini söyleyebilmek pratikte oldukça zordur (Meder, 2001, 80).

Sonuç olarak, çağdaş toplumun bir boyutuyla postmodernizmin, diğer boyutuyla postendüstriyalizmin eş zamanlı egemenliği altında bulunduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu ikili yapı arasında diyalektik bir ilişki de söz konusudur.

Kaynakça

- Akça, G. (2005). Modernden Postmoderne Kültür ve Kimlik. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15, 1-24.
- Baudrillard, J. (2016). *Tüketim Toplumu*. çev: Hazal Deliceçaylı & Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2022). *Simülakrlar ve Simülasyon*. çev: Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Z. (2019). *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*. çev: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları.
- Çuhacı, A. (2007). Ulrich Beck’in Risk Toplumu Kuramı. *Sosyoloji Dergisi* 14, 129-157.
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji*. çev: Oktay Özdemir, Kırmızı Yayınları.

- Giddens, A. (2014). *Modernliğin Sonuçları*. çev: Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları.
- Gözgü, F. & Mutioğlu, H. (2012). Toplumun Değişen Yüzü: Bilgi Toplumu ve Bilişim Kültürü. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 1(1), 465-476.
- Gül, E. C. (2016). Postmodern Sanrı ve Yabancılaşma Gerçeği. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi* 3(6), 75-107.
- Güven, S. (2015). Postmodern Kimliklerin Kurulumu. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi* 9(1), 266-286. <https://doi.org/10.18094/si.33671>.
- Horkheimer, M. (2016). *Akıl Tutulması*. çev: Orhan Koçak, Metis Yayınları.
- Kaypak, Ş. (2011). Bilgi Toplumu Olma Yolunda Kentsel Değişim ve Bilgi Kentleri. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi* 6(1), 117-130.
- Lyotard, J. F. (2013). *Postmodern Durum*. çev: İsmet Birkan, Bilgesu Yayıncılık.
- Meder, M. (2001). Bilgi Toplumu ve Toplumsal Değişim. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 9, 72-81.
- Möngü, B. (2013). Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17(2), 27-36
- Okutan, B. B. (2015). Postmodern Toplumsal Metin ve Din: Gölgesizler Örneği. *Milel ve Nihal Dergisi* 12(2) 125-148. <https://doi.org/10.17131/milelnihal.65743>.
- Örs, H. B. (2009). Postmodern Dünyada İdeolojinin Dönüşümü. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 40, 1-12.
- Parlak, Z. (2004). Sanayi Sonrası Toplum Teorilerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8, 95-125.
- Parlar, H. (2012). Bilgi Toplumu, Değişim ve Yeni Eğitim Paradigması. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 4, 193-209.
- Ritzer, G. (2016). *Büyümsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*. çev: Funda Payzın, Ayrıntı Yayınları.
- Selçuk, S. S. (2012). Postmodern Dönemde Farklılığın Kutsanması ve Toplumun Parçacılaştırılması: “Öteki” ve “Ötekileştirme”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 15(2), 78-99.
- Sungur, S. (2011). Tüketime Küreselleşmesi ve Tüketim Tapınakları: Postmodern Panayır Yerlerinde Alışveriş. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 14, 7-35.
- Sungur, Erol. “Postmodern Tüketim Anlayışında Dindar Yaşam Biçimleri.” Doktora Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize, 2016.
- Şaylan, G. (2020). *Postmodernizm*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2017). Postmodernizm Tartışmaları Üzerine Düşünceler. *Possible Düşünme Dergisi* 10, 8-19.
- Toffler, A. (2008). *Üçüncü Dalga*. çev: Selim Yeniçeri, Koridor Yayıncılık.
- Touraine, A. (2014). *Modernliğin Eleştirisi*. çev: Hülya Uğur Tanrıöver, Yapı Kredi Yayınları.
- Turner, B. S. (1999). Oryantalizm, Postmodernizm ve Din. *Postmodernizm ve İslam, Küreselleşme ve Oryantalizm*, ed. Abdullah Topçuoğlu & Yasin Aktay, Vadi Yayınları.
- Yeşilorman, M. & Koç, F. (2014). Bilgi Toplumu'nun Teknolojik Temelleri Üzerine Eleştirel Bir Bakış. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24(1), 117-133. <https://doi.org/10.18069/fusbed.72486>
- Wenzel, G. (2012). Postmodernizm ve Din. çev: Ali Ayten, *Din Sosyolojisi Kuram ve Yöntem*, ed. Peter B. Clarke, İmge Kitabevi.
- Yıldız, H. (2005). Postmodernizm Nedir?. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13, 1-15.

EXTENDED SUMMARY

The main aim of this study is to examine the relationship between the socioeconomic form (postindustrial structure) and the sociocultural form (postmodern structure), which constitute the two basic characters of contemporary society, and its effects on society from a sociological perspective.

Today, it is possible to talk about two prominent characteristics of societies. The first is the postindustrial structure, which emerged on the socioeconomic level and transformed social life to a great extent, and is a reflection of the industrial and information revolutions. This socioeconomic form, also called information society or post-industrial society, emerges as a fundamental and indispensable element of contemporary society.

The postmodern structure, which is the second basic feature of contemporary society, constitutes the socio-cultural and moral structure of this society. This structure emerged as a critique of modernity and its displacement, and then relativized the socio-cultural and moral structure in an extreme way and destroyed all the truths in the field.

It is of great importance to understand and explain the structure, functioning and relationship between the phenomena of postmodern society and postindustrial society, which constitute the basic parameters of modern society, as well as their social and individual consequences.

In this study, first of all, the concepts of postmodernism and postindustrialism will be emphasized, and then the relationship between them and their social/individual results will be tried to be revealed. As a result, it will be tried to reach an evaluation of the social structure produced by this contradictory binary structure.

When we look at the general characteristics of the phenomenon or situation conceptualized as postmodernism or postmodernity, we look at the general characteristics of the phenomenon or situation, which opposes universal truths, it doesn't matter whether they come from religions or ideologies, emphasizes pluralism, relativism and transience and is based on these values, and emerges as a harsh criticism against modernism. It can be understood as a philosophical attitude that manifests itself in a widespread and effective way today. The historical emergence of postmodernism paradoxically coincides with a postindustrial period.

It can be stated that contemporary societies are at a post-industrial stage in all social areas, especially in the socioeconomic structure, or they have developed towards this stage. In the post-industrial stage, information and information technologies are of primary importance. Considering the social structure of this stage, it can be said that it provides a rational and systematic analysis of life, and it has a tendency and aim to build the society on a certain systematic. As a matter of fact, there is an order and system setup in the nature of knowledge. Therefore, the information society or postindustrial social structure aims to bring a healthy form and functioning to social life. In other words, the postindustrial society is a cosmic society and performs a function such as structuring all areas of life, including economic life, accordingly.

Basically, criticisms of postmodernism concentrate on two points. The first criticism is postmodernity's overemphasis on relativism. The second criticism is postmodernism's strong concern with the limits of reason and its simultaneous sympathy. In short, postmodernity raises important problems by criticizing modernity, but it cannot produce answers or solutions to these problems. Today, we live in a world where there is less and less meaning, despite the fact that a great deal of news and information is available. The postmodernist movement thus brings the destruction of the modernist design of the world to its climax. It rejects the functional differentiation between the fields of social life—art, economics, politics—and the use of instrumental reason in each of these fields, which are also complementary to that social life. In doing so, it also rejects the distinction between high culture and mass culture, both social and political and aesthetic, which refer to the trans-societal guarantors of social life—reason, history, or the emancipation of the working class.

Modern society had built a culture with specific goals, values, and rules. In this culture, orders, prohibitions, good and bad, right or wrong were more or less clear. Although modernity had liquidated the tradition, it was still possible to speak of a light. Postmodernity, on the other hand, has also eliminated that light left over from modernity. In such a world, good and bad, right and wrong are intertwined, even blurred. In a world where everything is mixed up, the concepts of good and bad have become ambiguous. In short, the vital essence of postmodernity is not the stability of identity, but the avoidance of fixity and certainty.

Considering that postmodern and postindustrial phenomena coexist in the contemporary world, it can be easily stated that these two elements are in conflict. For example, in contrast to the structure of postmodernity that emphasizes ambivalence, temporality and relativity, postindustrialism emphasizes knowledge, science, production and technique. The interaction is intense and dialectical.

It is possible to say that contemporary society operates on two basic dynamic axes. Postmodernism and postindustrialism. However, it cannot be said that these two structures are in harmony. Because, while the postindustrial structure is based on science, technique and reason, in other words, on fundamental truths and order, the postmodern structure puts human desires, wishes and interpretations in the center and argues that it is not possible to talk about direct and order in this field. Thus, there are general truths on the one hand and the relativity of truth on the other. Therefore, the existence of a dialectical relationship between these structures can be easily observed. Here, there is a struggle between truth and relativity, absolute and ambiguous.

As a result, it is possible to say that contemporary society is under the domination of postmodernism in one dimension and postindustrialism in the other. There is also a dialectical relationship between these two structures.